

VÕRO INSTITUUDI TOIMÕNDUSÕQ 18
PUBLICATIONS OF VÕRO INSTITUTE

**MITMÕKEELISÜS JA KEELEVAIHTUS
ÕDAGUMERESOOMÕ MAIÕ PÄÄL**

**MITMEKEELSUS JA KEELEVAHETUS
LÄÄNEMERESOOMI PIIRKONNAS**

Toimõndanuq Helen Koks ja Jan Rahman

Konvõrents Põlvan,
20.–22. rehekuu 2005

Võro 2006

PRAGMAATILISTE PARTIKLITE LAENUTÜÜBID ROOTSIEESTI KEELES¹

LEELO KEEVALLIK

Sissejuhatus

Peamiselt suure põgenemise tulemusena Teise maailmasõja lõpul elab praegu Rootsis hinnanguliselt 25 000 eestlast ja eestlaste järeltulijat. Ligi viiskümmend aastat olid nad hermeetiliselt eraldatud Eestis kõneldavast eesti keelest, samas kui Rootsi ühiskonnas kohaneti üldiselt hästi. Töökohadel, mida tollal oli lihtne leida, tuli toonastel põgenikel kiiresti omandada rootsi keel ja seda ilma ametlike kursusteta. Muuhulgas nõuab aga võõras kultuuris kodunemine ka uute sotsiaalsete normide omandamist, muidu hakkab võõrapärasus ikka ja alati kohalikele kõrva. Mida pikemat aega kakskeelselt kahes kultuuris elada, seda põhjalikumalt võib muutuda inimese tavakäitumine ning sealhulgas muidugi ka emakeele kasutus. Suhteliselt märkamatu võib kakskeelse võõrsilolija emakeelekasutusse ilmuda pragmaatilist uusi jooni, mis vähemalt esialgu ei puuduta keele põhigrammatikat (Berk-Seligson 1986, Maschler 1996, Matras 1998, Salmons 1990, Wertheim, ilmumas) ning mis vahel põhinevad pigem teistsugustel sotsiaalsetel normidel.

On loomulik, et rootsieestlased on aastakümnete jooksul oma eesti keelde laenanud hulgaliselt uusi sõnu pea kõigilt elualadelt, alates sööki-dest-jookidest ja lõpetades tehnika ja ühiskonnaga seotud mõistetega (Raag 1982). Muuhulgas on aga üle võetud rootsi pragmaatikat, nii pragmaatilisi partikleid kui ka terveid käitumismalle koos vastavate rutiinidega (Oksaar 1972). Käesolev artikkel annabki põgusa ülevaate pragmaatiliste partiklite ja tagasisidesignaali laenutüüpidest. Sissejuhatuses aga pisut pragmaatika laenamisest laiemalt.

Pragmaatika ja keelekontakt

Et erinevad keeled kasutavad sama eesmärgi saavutamiseks või sama kõneakti sooritamiseks eri vahendeid, pole ammu enam uudis (Wierzbicka

¹ Artikkel on valminud Rootsi Teadusfondi grandii toel.

1991). Kontrastiivsed uurimused eri keelte viisidest kõneakte formuleerida valgustavad hästi kultuurikonfliktide põhjusi, sest ka üliheast grammatikaoskusest ei piisa, et võõras keelekeskkonnas edukalt hakkama saada. Selleks peab tundma käibelolevaid sotsiaalseid norme ja pragmaatilisi mustreid, millele on väga palju tähelepanu juhitud kultuuridevahelise suhtluse uuringutes.

Samas pole kuigi põhjalikult uuritud seda, kas ja kuidas muutub pragmaatika tiheda keelekontakti olukorras, kus kõnelejad on kompetentsed kahes või enamas keeles. Eriti koodivahelduse uurimused on eelkõige keskendunud lingvistiliste piirangute tõestamisele ja ümberlukkamisele ning pragmaatika on sageli jäänud kõrvaliseks. Keelevahetusmudelid räägivad eelkõige sisusõnade ja grammatikastruktuuri laenamisest (nt väga mõjukas Thomason ja Kaufman 1988). Kontaktiolukorra üldiseks iseloomustamiseks ja keelemuutuse või -vahetuse mehhanismide uurimiseks on aga väga oluline arvestada ka pragmaatikat. Kirjandusest võib leida hulgaliselt tähelepanekuid selle kohta, et pragmaatilise tasandi nähtused on tiheda keelekontakti olukorras sageli muutustele eriti vastuvõtlikud (Berk-Seligson 1986, Maschler 1996, Matras 1998, Salmons 1990, Stolz & Stolz 1996, Wertheim, ilmumas). See eeldab muidugi, et kõneleja on teise kultuuri ja keele väga hästi omandanud. Osaliselt, kuigi kaugelki mitte alati, on uute pragmaatiliste joonte ilmumise põhjuseks teises ühiskonnas kehtivad teistsugused käitumistavad.

Näiteks on Rootsis viisakas järgneval kohtumisel eelmise külastuse pererahvast tänada. Selle tänamise-aktsepteerimise rutiini võivad rootsieestlased läbi viia puhtalt rootsi keeles, nagu järgnevas näites (1), kuna vastavad vormelid eesti keeles puuduvad.

- (1)
A: *Takk för seenast! Oli väga kena õhtu – palju vaeva nägid –*
'Aitäh eelmise korra eest!'
B: *Takk selv! vara läksite ära ainult – Kuidas barnvaktiga läks?*
'Aitäh sulle endale!' 'lapsehoidja' (Oksaar 1972: 440)

Antud juhul on üle võetud nii komme kui ka vorm, aga sageli võetakse üle ainult teistsugune vorm. Nii on juhtunud sinatamisega, mis Rootsi ühiskonnas sai üldiseks alates 1960. aastatest (Paulston 1976), aga Eesti ühiskonnas mitte, ega olnud seda ka enne sõda. Eesti ühiskonnas on kaasvestlejad ikka olnud jaotatud sinatavateks ja teietatavateks. Rootsieesti keelejuhid on rääkinud, et paar aastakümnet suudeti eesti kogukonna siseselt teietamist säilitada, kuid praeguseks on üle mindud üldisele sinale. Seda muidugi

Rootsi keeleühiskonna pragmaatilisel surveel. Niisuguseid juhtumeid, kus kaldutakse kõrvale keelekasutuse normidest teatud situatsioonis, nimetab Oksaar (1975: 613–614) situatiivseteks interferentsideks. Peale sinatamise toob ta teise näitena rootsieesti ühiskonnast järgmise tänamisrutiini:

(2)

A: *tānan*

B: *tānan, (tānan)*

Eesti ühiskonnas vastaks B siinkohal *palun*, samas kui rootsi keeles on vähemalt teatud situatsioonides rutiinseks vastuseks *tack* 'tänan' või *tack tack*. Tegu on ühe kindla pragmaatilise partikli järjendilise kasutuse erinevusega ühelt poolt eesti ja teiselt poolt rootsieesti ja rootsi keeles. Juba ainuüksi selle näite põhjal võib väita, et keelekontakti uurides ei tohi kõrvale jätta vestlusjärjendeid, seda, kuidas kõnelejad keelelisi vahendeid voorujärjendites kasutavad. Puhtsõnavaraliselt on *tānan* täiesti harilik eestikeelne sõna. Ainult selles konkreetsetes järjendipositsioonis ei vasta ta eestikeelsele kasutusele. Partiklid ja tagasisidevahendid ongi keelendid, mille funktsioon avaldub eelkõige suhtlusjärjendites ja mida enamasti ei saa sõnaraamatudefinitiooniga iseloomustada. Nende kasutuse analüüsimiseks peab vaatama, mida kõnelejad oma keele abil suhtluses üksteise voorude järel teevad.

Kakskeelsuse uurimise kontekstis on pragmaatilistest partiklitest räägitud kui lausungi modifikaatoritest (Matras 1998), diskursusmarkeritest (Maschler 1994, Salmons 1990) või diskursuspragmaatilistest sõnadest (Wertheim, ilmumas). Aga enamasti kuulub niisuguste määratluste alla peale pragmaatiliste partiklite veel palju muud. Mõistet diskursusmarker (Schiffirin 1987) võib mõnes mõttes küll pragmaatilise partikliga samatähenduslikuks pidada, nad kuuluvad lihtsalt mõnevõrra erineva mõtteviisi esindajatele (Keevallik 2003: 27–29). Diskursuspragmaatilisi sõnu piiritletakse kui "kõik muu" peale propositioonilise keele (Fraser 1996), kui komputatiivne tasand *contra* representatsiooniline tasand (Rouchota 1998) või kui metalingvistiline keel vastandina denotatiivsele keelele (Maschler 1994). Ülalnimetatud keelendite hulka arvestatakse nii diskursusmarkerid kui ka sidesõnad, rutiinisõnad ja modaalsust või hinnangut väljendavad sõnad, aga ka kõikvõimalikud partiklid, hüüdsõnad ja lõpujätked.

Keelekontakti olukorras on selliseid üksusi iseloomustatud kui "kontaktialte" (ingl *contact-vulnerable*, Matras 1998: 293), kuna on leitud, et nii mõnegi vähemuskeele kõnelejad organiseerivad oma vestlust suurel määral

mõjukas enamuskeeles. Üks keel toimib justkui teiskeelse sisutasandi kommentaarina, näiteks heebrea keel ingliskeelses vestluses (Maschler 1994) või vene keel tatarikeelses vestluses (Wertheim, ilmumas). Kontaktialtude keelendite piiritlus on igas nimetatud üksikuurimuses selles mõttes loomulik, et see on välja kasvanud kõnelejate endi keelekasutusest. Teiste sõnadega on keeleuurijad märganud, et teatud tüüpi sõnu võetakse eriti kergelt laenukeelest üle, ning neid üldiselt iseloomustades on ühisnimetajaks osutunud just nende kõigi metakeeleline, diskursuspragmaatiline või komputatiivne funktsioon.

Olgu siinkohal toodud kaks lühikest näidet. Mustlaskeele murrete põhjal eri maades on kontaktialtudeks sõnadeks osutunud:

vastandavad rinnastavad sidesõnad (nt 'või', 'aga')
lausungipartiklid (nt 'ka')
täitesõnad, lõpujätked, hüüdsõnad
fookuspõhised partiklid, sh faasiadverbid (nt 'ainult') (Matras 1998: 293–294).

Samuti kasutavad Kaasani tatari-vene kakskeelsed noored ka oma kõige puhtamas tatari registris vene keeles järgmisi sõnarühmi:

alistavad, rinnastavad ja vastandavad diskursusmarkerid (*što* 'mis',
tože 'ka', *ili* 'või')
metakommentaariid (*kstati* 'muide')
suhtlusperformatiivid (*poka* 'nägemist')
hinnangusõnad (*tošno* 'täpselt') (Wertheim, ilmumas).

Ka rootsieesti keele puhul on märgitud, et just nimelt pragmaatilised partiklid, sh tervitused, hüüdsõnad, tänu, vandumine ja muud afektiväljendused on kerged eesti keelde tungima. Põhjuseks on toodud nende erilise tundevärvuse (Oksaar 1961: 52). Sellised üksused on rootsipärastunud isegi kõige vanema põlvkonna eesti keeles, kelle eesti keel on muidu vägagi eestipärane:

Sw greetings and interjections, on the other hand, appear **extremely often** in spoken SwEst, even in the use of older Swedish Estonians. As a matter of fact, items like *hej* 'hello, good bye', *juu* 'oh yes', *ja'haa* 'oh really', *jas'soo* 'indeed', *hopsan* 'whoops' and others of the kind can out of hand be described as belonging to **the most frequent Sw loans** occurring in spoken SwEst. Altogether, most younger Swedish Estonians seem to know remarkably few Est interjections, if any at all. (Raag 1982: 53, minu rõhutused – LK.)

Nagu toodud tsitaadistki selgub, on tegemist erakordselt sagedaste sõnadega. Ühesõnalised üksused on üleüldse elavas kakskeelses suhtluses just see koht, kus kõige sagedamini koodi vahetatakse. Hispaania-heebrea kakskeelsetes vestlustes moodustasid nimisõnad koodivahetusest 40 protsenti ja kohe teisel kohal olid suhtluspartiklid 23 protsendiga (Berk-Seligson 1986: 325). Paraku on just need erakordsed sagedased koodivahetusega seotud sõnad keelekontaktide sõnavara uurimustes kõrvale jäetud, ilmselt oma mitte-propositsioonilisuse tõttu ja ehk ka seepärast, et nende tähendust pole kuigi lihtne määratleda. Nad justkui ei oleks päris keelesüsteemi osa, vaid midagi perifeerset. Samas on need inimestevahelise suhtluse seisukohalt eriti tähtsad ning loomulikult annab nende eripärane kasutus näiteks kodueestlasele aimdust rootsieestlase päritolust. Pole näiteks raske pelgalt tagasiside prosoodiliste omaduste põhjal vastaskõneleja võõrpäritolu aimata.

On selge, et prosoodia ja häälduse üksikasju on palju raskem teadlikult kontrollida kui propositsioonilise sõnavara valikut. Ja viimane pole ka alati sugugi lihtne. Pealegi võib tavakõnelejalegi tunduda, et tegu on pigem perifeeriaga kui keele kesksete sisusõnadega. Otseselt pragmaatilistele partiklitele on kakskeelsuse uurimustes eriti vähe tähelepanu pööratud. Need on suhtluseks vajalikud muutumatud funktsioonisõnad, mille iseloom ilmneb pigem tegevusjärjendites kui grammatikas, näiteks *just, ahah, jah, tere, olgu, nii*. Vähese tähelepanu põhjuseks on osaliselt keeleuurijate materjali monoloogilisus – intervjuus esineb selliseid keelendeid suhteliselt vähe. Seda rohkem aga vahetus vestluses.

Kuid miks on just diskursuspragmaatilised sõnad alati kontaktisituatsioonidest kiirelt muutuma? Üheks põhjuseks võib olla ülisage kasutus teises keeles. Teiseks on nad oma sagedastes vestlusfunktsioonides suhteliselt automatiseeritud, mis tähendab, et nende puhul võib olla veelgi raskem eri keelesüsteeme lahus hoida kui propositsiooniliste keelendite puhul. Meta-keel on ikooniline ja seega kõikides keeltes sarnase struktuuriga (Maschler 1994: 359) ja metakeelelise tasandi toimimine ainult ühes keeles kergendab oluliselt kakskeelse kõneleja kognitiivset koormat (Matras 1998: 320–326). Diskursuspragmaatiliste sõnade eesmärk on tagada efektiivne suhtlus. Samal ajal sobivad nad grupisisese solidaarsuse demonstratsiooniks vähemalt sama hästi kui sisusõnad, mistõttu nendegi abil võidakse luua ja hoida oma keelekollektiivi eripära. Ei saa kõrvale jätta võimalust, et oma “perifeersuse” tõttu sobivad diskursuspragmaatilised sõnad eriti hästi kakskeelset grupiidentiteeti väljendama olukorras, kus kõnelejad samas teadlikult tahavad säilitada oma emakeelt puhtana. Rootsieestlaste seas on see soov vaieldamatult tugev olnud.

Kolmanda põhjusena võib tuua partiklite ja tagasisidevahendite häälikulise sarnasuse. Nii näiteks on tagasisidevormelikeks mitmetes keeltes *mm*, *m* ja *h* kombinatsioon ja redutseeritud vokaali või *ä*, *e* ja *h* kombinatsioon, nt eesti *mhmh*, *ähäh*, *öhäh*, *mm*. Sellisel sarnasusel on puhtfüsioloogilised põhjused – see on minimaalselt produtseeritav häälesolek. Keeltevahelised erinevused aga avalduvad nii pikkuses, spetsiifilises prosoodias, erilistes kombinatsioonides kui ka reduplikatsioonid. Muuhulgas võivad kultuuriti erineva tagasiside üldine sagedus ja positsioonid eri keeltes, mis on otseselt seotud pealerääkimistaluvusega eri ühiskondades (Clancy *et al* 1996). Kuid kõik need erinevused on kahtlemata konventsionaliseerunud (Clancy *et al* 1996, Tao & Thompson 1991, Wierzbicka 1991: 289–339) ning omandatakse igas keeleühikonnas suheldes, tegu ei ole mingite universaalsete spontaansete algkarjetega. Emfaatilisus on küll mõne tagasisidesignaali, partikli või ka ainult intonatsioonikontuuri tunnuseks, kuid kaugeltki mitte üleüldine partikleid iseloomustav omadus. Paljud neist on täiesti neutraalsed suhtluses kasutatavad keelendid, millega näiteks markeeritakse informatsiooni vastuvõtt või lihtsalt kuuldelolek.

Keelendid *mhmh*, *mm*, *eheh*, *ähäh* on tagasisidevahendid, mis markeerivad kuuldelolekut, kuid ei võta üle voo (Schegloff 1982). Neidki võib laias laastus pidada partikliteks, kuna nende tähendus ilmneb ainult konkreetsetes voojärjendites. Tagasiside puhul on samuti märgatud superstraadi interferentsi näiteks mandariinihiina keele kõnelejate hulgas, kes on aastaid viibinud ingliskeelses keskkonnas ja kes on hakanud mandariinihiinakeelses vestluses inglisekeelse tagasisidet andma (Tao & Thompson 1991). Kuna keele uurimine vestlusjärjendites on üleüldse uuem teadusharu, mis on alles viimasel aastakümnel tõelise hoo sisse saanud, siis on kakskeelseid kontekste veel suhteliselt vähe uurida jõutud (siiski nt Gardner & Wagner 2004, Kurhila 2003, Svennevig 2003). Ning erinevalt käesolevast uurimusest on fookuses olnud omandatav uus keel, mitte kõneleja esialgne emakeel või vanematelt päritud mitte-enamuskeel.

Käesolev artikkel keskendubki (pragmaatilistele) partiklitele väga laias mõistes, arvestades ka tagasisidet ja mõnd traditsioonilist hüüdsõna, kuna needki viivad üksinda läbi sotsiaalseid tegevusi. Need on keelendid, mis kuuluvad pigem metatasandile kui propositsioonilisse või denotatiivsesse keelde. Samas jäävad siinsest käsitlusest välja fookuspartiklid, lausungipartiklid, sidesõnad ja hinnangusõnad, mida ülalkirjeldatud uurimustes on vahel arvestatud diskursuspragmaatiliste sõnade hulka.

Lähtudes semantikast-pragmatikast, esitatakse järgnevalt kolm kõige üldisemat laenutüüpi. Esiteks laenamine juhul, kui sarnase funktsiooniga

partikkel on keeles juba olemas, mispuhul võidakse laenata ka pelgalt fonoloogilisi detaile või intonatsioonikontuure. Teiseks võivad partiklid oma funktsioone vastavalt domineeriva keele kasutusele laiendada. Viimaks laenatakse ka täiesti uusi partikleid koos uue tähenduseristusega.

Materjal

Artikli materjal pärineb peamiselt Uppsala ülikooli nüüdiskeelte õppetooli projekti "Eesti keel Rootsis" kogudest. Osaliselt on tegu intervjuudega Rootsi eesti raadiole, osaliselt keele- ja eluloointervjuudega². Kokku on materjali 240 tundi. Enamik suhtluspartikleid on aga kogutud kohalikes eesti seltskondades videolindistusi ning märkmeid tehes, sest nii mõnigi selline keelend esinebki ainult näost näkku suhtluses. Lisaks on kasutatud Lõuna-Rootsi keeleintervjuude põhjal koostatud tekstikogumikku (Laagus, Klaas & Allik 2004). Näidete järel on koodid, mis näitavad, kas tegu on raadiointervjuu (R), muidu intervjuu (I), tekstikogumiku lõigu (T) või isiklikust suhtlusest pärit juhuga (P). Käesolevas artiklis on näiteid toodud eri põlvkondade esindajatelt, v.a päris lastelt.

Analoogse partikli, fonoloogia või prosoodia laenamine

Kõigepealt on olemas juhtumeid, kus eestieesti keeles on sama funktsiooniga partikkel olemas, kuid rootsieesti keeles võib selle asendada rootsikeelsega. Alljärgnev näide sisaldab rootsi sõna *alltså*, mis on kõnekeeles sageli assimileerunud *asså*'ks ning tähendab umbes 'niisiis, seega'. (Näidetes kasutatakse laenatud partiklite puhul eesti kirjaviisi.) Seda kasutatakse muuhulgas reformuleeringute ning seletuste alustuseks, täpselt samuti nagu sõna *tä(h)endab/täemb* eesti keeles (Keevallik 2003: 177–181). Ka rootsieesti keeles on *tähendab* sage, kuid vaheldub regulaarselt rootsikeelse vastega.

(3)

- I: *Nii et üsna romantiline pilt ja, see peaks andma sulle ka v:- väga palju inspiratsiooni: raamatute illustreerimiseks.*
K: *Oleks tore kui annab, asso ma ütlen niimoodi et ee, .h ega see ei aita minu joonistamist, et mul on vä- ilus väljavaade, (R)*

Selliseid näiteid on hulgi. Näiteks võib tänusõna esineda rootsikeelsena, *tack*. Videolindile on jäänud episood, kus torditüki vastuvõtja ütleb kõigepealt spontaanselt *tack*, kuid parandab seejärel end kiiresti, öeldes *aitäh aitäh*. Selle juhtumi põhjal võib nentida, et performatiivide valik on osaliselt teadlikult kontrollitav ja vahe kahe keele vahel selge, sest muidu ei saaks kõneleja seda parandada. (Sest keegi ei paranda näiteks *jaha*'d *ahah*'iks.) Ka võib klaasitõstmist saata rootsikeelne *skål!* Kui on vaja, et eelkõneleja öeldut kordaks, siis kasutatakse informaales eestieesti keeles vorme *mida*, *mäh* ja *ah*. Rootsieesti keeles võib siinkohal, st teise paranduse alustuses, esineda ka rootsikeelne *va*.

Prosoodiliselt on eriti *ah* ja *va* enamasti produtseeritud sarnaselt lameda kõrge tooniga ja väga kiiresti. Samas on rootsi *a* eespoolsem kui eesti *a* (Raag 1983: 32) ning sellised foneetilised detailid võidakse partikliga väga kergelt kaasa laenata. Nii näiteks võib üllatushüüdes *oi* ja nõustumispartiklis *okei* kuulda rootsipärast poolvokaali (*oj*, *okej*), samuti esineb partiklites-hüüdsõnades häälikuid, mis muidu eesti keeles puuduvad. Järgnevas näites kasutab kõneleja ebameeldivust väljendavat sõna *uhh* (rts *usch*), mida hääldab velaarset frikatiiviga [x]³ ning seda häälikut tema jutus muidu ei kuule. Intervjueeritav räägib raadioreporterile sellest, kuidas Stockholmi metroos ei saa kõva häälega eesti keeles rumalusi rääkida.

(4)

- R: *Mõnikord on ju ka juhtunud sed@a @, et (.) on: e (.) midagi (.) .hh ette rääkinud*
jaa et küll e küll sellel naisel on k:ole kübar ja:: uhh ää (R)

Väga selgelt on fonoloogia laenamist kuulda ka juhtudel, kus eesti ja rootsi partikkel erinevad üheainsa segmendi või häälikukvaliteedi poolest. Neid paare on päris mitu:

² Siinkohal täname koostööpartnereid Aili Aarelaidu (TÜ), Edgar Saart (ERM) ja Rutt Hinrikust (EKM).

³ Üldiselt võib velaarset frikatiivi kuulda sufiksiga *-tsioon* lõppevates sõnades rootsieesti keeles, kuid seda sõltuvalt kõneleja rootsi murdetäustast.

<i>ahaa</i>	<i>jaha</i>	
<i>asso (ah soo)</i>	<i>jassä</i>	(rts ä ≈ ee o)
<i>ei</i>	<i>nej</i>	
<i>jaa</i>	<i>aa</i>	
<i>nüüd</i>	<i>nu</i>	(rts u ≈ ee ü)

Järgnev näide on põgenemisloos intervjuust ning näitab, kuidas eelneva väite kinnituseks kasutatakse rootsi *aa*'d ja mitte eesti *jaa*'d.

(5)

A: [Ühesõnaga ikka see põge]nemine ikka oli niisugune asi et, =

M: =*Aa*, oo *jaa*, see o- =

A: =et ikka-

M: *Aa*, (I)

Samas intervjuus leidis ka väga hea näide selle kohta, kuidas laenatakse mitte niivõrd uue segmentkoostisega üksus, vaid pigem kogu mitmest üksusest koosnev vastuseformaad koos reduplikatsiooni ja intonatsiooniga (näide 6). Kõneleja M voor real 6 koosneb kolmest eraldi intonatsiooniga *mm*'ist. Ei LK⁴ ega Tartu kõnekeele korpuses ei esine sellist kasutust kordagi ning kaks *mm*'i järjest esineb seal vaid kõhklustes, mitte kunagi vastustes. Küll aga on eestieesti keeles väga tavaline kinnitus *mhmh mhmh*, mida jälle rootsieesti keeles kuigi sageli ei kuule. Järgnevas näites on aga lisaks eripärasele kolmikreduplikatsioonile rootsipärane ka vastuse prosoodia, kus esimene üksus *mmm?* on selgelt tõusva intonatsiooniga. Samuti on tõusvat intonatsiooni korduvalt kasutatud vastuses real 8. Eestieesti keeles nii järsult tõusvaid kontuure selles positsioonis ja funktsioonis ei esine (tõusvate kontuuride kasutusest, vt Keevallik 2003b), rääkimata nende kordamisest. Ka ei korrata kinnitavat vastuspartiklit eestieesti keeles rohkem kui kolm või äärmisel juhul neli korda, nt *jaa jaa jaa* või *mhmh mhmh mhmh mhmh*. Nii kõlavad alljärgnevad kinnitusvastused oma sisulisest arusaadavusest hoolimata eestieestlasele selgelt võõrapäraselt.

⁴ LK korpus – autori 103 000-sõnaline Eestis lindistatud telefonikõnede korpus, mida on põhjalikult kirjeldanud väitekirjas (Keevallik 2003).

(6)

1A: [Kas ta võeti Ees-] Eestist ära Saksa sõjaväkke või.

2M: [pingele]

3M: *Jaa*, (0.3) Mobiliseeriti. =

4A: =Mobiliseeriti [jah], seitseteist kaksikümmend seitse kolmkümmend seitse jah,

5M: [Mhmh,]

6M: *Mmm?* *mm*, *mm*.

7A: *Mm*, vene- vene sõjaväest pääses, aga sak[sa omast mitte jah]

8M: [*Jaa?* *jaa?*] *aa*, *aa*, *mm*. (I)

Koos pragmaatiliste partiklitega laenatakse tihti ka foneetika ja fonoloogia või isegi terve voo ehitus ja intonatsioon. See tähendab, et üle võetakse kogu viis, kuidas üht või teist tegevust ellu viia. Siin tuleb esile pragmaatiliste partiklite omapära, sest need esindavad tihti tervet tegevust, nagu näiteks kinnitamine, nõustumine või üleküsimine, ega ole seega üksiksõnadega päris ühe pulga peal.

Partikli kasutusala laienemine

Täpselt samuti nagu tiheda keelekontakti olukorras toimuvad tähendusnihed muus sõnavaras, võib seda juhtuda ka partiklite puhul. Partiklit, mis on keeles olemas, hakatakse teise keele surve all kasutama uutes pragmaatilistes funktsioonides. Nii on näiteks juhtunud partikliga *jaa*, mis on rootsieesti keeles kasutusel vähemalt kahel uuel viisil.

Esiteks kasutatakse seda kõrvalekallete alguses, kui kõneleja alustab lauset, kuid ei suuda mõnd fakti kohe produtseerida (näide 7). Tüüpiliselt järgneb probleemi formuleering (esimeses näitelause *kui kaua ma olin seal*) või pehmendajad (teises näitelause *ma usun, võib-olla*) ning alles seejärel fakt. Eestieesti keeles võiks *jaa* vasteks siinkohal pakkuda *noh*, esimeses lauses küsimuse eel ka *ota* (Keevallik 2003: 131–134). *Jaa* niisuguse kõrvalekalde alguses on karakterse sügavale langeva intonatsiooniga ning kindlasti sõnaalgulise poolvokaaliga, erinevalt rootsieesti jaatavatest vastustest, mis on sageli tõusva või tasase kontuuriga *aa*'d.

(7)

M66: *ja seda ma olin kuni, jaa, kui kaua ma olin seal, kaheksakümmend kaks ma vahetasin töökohta* (T)

N75: *ja nii kogunes, jaa, ma usun et omal ajal võib-olla, et oli kaheksa* (T)

Teiseks on *jaa* laienenud vooalgukseliseks partikliks ka niisugustel puhkudel, kui tegemist ei ole üldküsimisega. Seega ei saa olla tegu vastusega küsimusele, vaid lihtsalt vastuse algatajaga, mis võib-olla markeerib, et vastus ei ole lihtne ja lühike. Vastav analüüs puudub ka rootsi keeleteaduses, kus küll mainitakse, et *ja* võib olla lihtsalt vooalustaja (Teleman *et al* 1999 IV: 788). Vestluses markeerib selline *jaa* muuhulgas muidugi vooalustamist. Järgnevas näites esitab raadioreporter küsimuse, millele ei ole võimalik vastata *jaa* või *ei*. Sellegipoolest algab intervjuueeritava vastus rootsipärase tüüpilise tõusva intonatsiooniga *jaa*'ga. Näide (8) demonstreerib muuhulgas ka seda, kuidas vooalustus võib kakskeelses keskkonnas muutuma hakata (Keevallik 2005).

(8)

R: *Millest tuleb koolihirm.*

S: *Jaa? See võib olla väga palju põhjuseid selle jaoks.* (R)

Teine näide tähendusmuutuse kohta on pisut ebakindlam, kuna sõna *okei* eesti keeles võib olla üsna hilist pärasõjaaegset päritolu. On väga raske selgeks teha, kas seda sajandi esimesel poolel üldse kasutati. Kui ei, siis on tegu lihtsalt eri arengutega eesti keele eri variantides. Igatahes on kaasaegsetel rootsieestlastel eestieestlastega põgusaltki kokku puutudes seda sõna võimatu mitte kuulda. *Okei* on eestieesti keeles väga sage ettepanekuga nõustumise väljendaja ja seega kohtumiste ja telefonikõnede lõpetajana pea mõõdapääsmatu. Kuid sarnaselt rootsi keelega, kus *okej* on kasutusel olnud vähemalt 1938. aastast (www.ne.se), esineb ta rootsieesti keeles veel lisaks info vastuvõtjana, nagu näites (9). Sellist kasutust eesti kõnekeele korpustes pole.

(9)

K: *Mis punane koer on eesti keeles, m-*

I: *ee See on haigus e punetised.=*

K: *=Okej. hh niet see on niimoodi et, see on üks nisukene nagu sõna ee (.) mäng.* (R)

Kindlasti on olemas ka partikleid, mille kasutusala on tihedas rootsi-eesti keelekontaktis vähenenud, kuid neid on raskem uurida. Mida pole, seda pole. Küll aga võib märgata, et rõhutav vastusepartikkel *küll* on rootsieesti keeles harvem kasutusel, ja seda kogu jaatava vastuse formaadi muutumise tõttu. Nimelt on üldküsimisuse vastus rootsi keele mõjul tihti formaadiga

jah/ei + seda + pronoomen + tegema-vorm

Üldküsimisuse vastuse formaadi eriarendut on märgatud ka varem (Allik 2001: 145, 2002: 72–74, Laagus *et al* 2004: 5). Näiteks järgmisel puhul:

(10)

I: *Kas sa mäletad sellest reisist midagi?*

N15: *Jah, seda ma teen.* (T)

Sellises formaadis sõnale *küll* kohta ei ole, kuid keskmises ja nooremas põlvkonnas esineb ka segaformaadiga vastuseid, kus *küll* võib siiski esineda.

Kasutusvalade muutusega on seotud ka sagedusmuutused. Nii mõnigi partikkel on eestieesti keeles olemas olnud, aga rootsi keele tugevas mõju sfääris ilmselt sagedamini kasutusel. Üks selliseid on jaatava vastuse rõhutav komponent *oo*, nagu *oo jaa* ülalolevas näites (5). Eestieesti keeles võiks *oo jaa* vasteks peale lihtsalt *jaa* olla näiteks (*jah*) *muidugi* või verb + *muidugi/ikka*. Rootsieesti keeles torkab *oo jaa* kohe kõrva, aga näiteks Eesti kõnekeelekorpuses teda sellises funktsioonis üldse ei esine. Küll võib *oo jaa*'sid leida interneti jututubadest, mille põhjal tundub see vormel eestieesti keeles olevat eriliselt tunderõhuline ja sageli irooniline või isegi sarkastiline. Rootsieesti keeles on ta palju neutraalsem. Järgnev näide (11) on üleskirjutus telefonivestlusest, jutt käib rootsieestlase I verivärskest lapselapsest.

(11)

L: *Oled juba näinud ka?*

I: *Oo jaa, me käisime eile haiglas vaatamas.* (P)

Selgelt rootsipärane on aga tervikformaad *aa oo jaa*, nagu näites (5). Sellist kasutust, kus *oo jaa*'le eelneks veel üks kinnitav partikkel, pole eestieesti keeles üldse võimalik leida.

Nõustuv vastus vormistatakse rootsieesti keeles sageli partikliga *just*, mis on muidugi ka eestieesti keeles kasutusel, eriti fookuspartiklina. Eesti

kõnekeele korpustest leiab ka selliseid vastusevariante nagu *just, just just, just täpselt, justnimelt*. Erinevalt eesti keelest ei saa aga rootsi keeles vastata ainuüksi sõnaga *just*, ega saa seda ka reduplitseerida. Tavalisimad rootsikeelsed *just*-vastuse vormelid on pigem *just det, aa/ja just (det)*, kus *just* on rõhutatud ja teised sõnad rõhutatud. Need mallid on kasutusel ka rootsieesti keeles, kust on pärit järgmine näide (12).

(12)

A: /---/ *vaid teil oli ikkagi kaugem siht et e, .h siin Rootsi pinnal: anda üks e võimalus e m kooliharidust saada oma emakeeles.*

M: *Jah, (0.2) ja just.* (R)

Ka siin on *just* rõhutatud ning eelnev *ja* tema külge kliitikuna kinnitunud, nagu rootsi keelele kohane. Samas on sõna *just* hääldatud eesti *u* ja mitte rootsipärase madalama ja keskpoolsema *u*-variandiga. Eesti allikates selliseid vastuseid üldse ei leidu, kusjuures näites (12) on tegemist äärmiselt eestipärase eesti keele kõnelejaga vanimast põgenike põlvkonnast. Jällegi võib rääkida pigem terve vastuseformaadi ülevõtmisest koos prosoodiaga kui pelgalt ühe sõna tegevusraadiuse laienemisest.

Kokkuvõtteks võib öelda, et tiheda keelekontakti olukorras on mõned partiklid omandanud uusi positsioone ning funktsioone, sageli koos foneetiliste ja prosoodiliste omadustega. Pragmatiline interferents võib olla toimunud nii sõna-, prosoodia- kui ka terve formaadi tasandil.

Uus partikkel

Sõnavara laenamisel on üks kõige lihtsamaid põhjuseid see, et mõiste on keelekollektiivile uus. Kakskeelsuse uuringutes räägitakse tühikutest (ingl *gap*), mida saab täita. Põgenike ja teiste kodumaavahetajate kogukondades võib tühikute näol tegemist olla uuele ühiskonnale spetsiifiliste mõistetega, nii kultuuri kui ka ühiskonnakorraldust puudutavate sõnadega. Pikapeale võib selline tühikute täitmine puudutada isegi grammatika põhistruktuuri, kuid palju lihtsamini saab üle võtta üksikkeelendeid, mis isegi lauseehitust ei häiri. Pragmatilised partiklid on sellised keelendid, mis on üsna lihtsalt üle võetavad. Neid ei ole vaja ei käänta ega pöörata ning nad ei pruugi mõjutada lausungi sõnajärge.

Üks näide tühiku täitmisest võiks olla rootsi *juu* (rts *jo*) ülevõtmine. *Jo* on vastus eitavale või kahtlevale küsimusele ning seda ei saa rootsi keeles

mingil juhul *jaa*'ga asendada. Skemaatiliselt võiks vastandust kirjeldada nii:

Kas sa oled haige? Jaa.

Ega sa haige ei ole? Juu. (=olen küll)

Järgnev näide on pärit raadiointervjuust. S-i vastus on segu eesti ja rootsi vastusevormelitest, kusjuures lisaks on kasutatud rootsi rõhupartiklit *väl* (hääldatakse eesti kirja pildi järgi *vel*), mida siinkohal analüüsida ei jõua.

(13)

I: *.h e Kas sulle e- ei tundu: et e niisugustes tagasivaadetes on irmus palju idealiseerimist.*

S: *mts .hh Juu, on vel küll. (.) no kõik mida on kuulnud varem:, see on ju nagu et jaa et, ee siis kui Eesti oli vaba et, siis oli kõik nii hea ja, .hh /---/ (R)*

Võib konstateerida, et *juu* kasutuselevõtt on toonud rootsieesti keelde sealt seni puudunud grammatilise vastanduse eri polaarsusega küsimuste vastuste vahel. Teisalt on neid vastandusi kindlasti ka rootsieesti keelest kadunud, kuid seda on jällegi raskem tõestada. Tundub, et näiteks eestieesti vastandus jaatava *mhmh*'i ja eitava *mqmm* vahel pole rootsieestikeeles kuigi hästi säilinud. Pole ka ime, sest larüngaalklusiililine vorm on rootsi keeles tugeva jaatuse väljendaja, küll pisut teistsuguse intonatsiooniga. Sellegipoolest on eesti *mqmm* rootsikeelses vestluses väga eksitav. Niisiis võivad partiklid nagu muudki keelendid keelekontaktis kas tühikuid täita või kaduda.

Kokkuvõtteks

Pragmatilised partiklid aitavad läbi viia sagedasi igapäevaseid tegevusi, näiteks tervitusi ja hüvastijätte, parandusmehhanisme, klauside sidumist, kinnitusi-nõustumisi ja teksti liigendamist, tegevuspiiride markeerimist jne. Käesolev artikkel käsitles partikleid laias mõttes, hõlmates nii tagasisidet kui ka hüüdsõnu, kuna lähtekohaks olid vestlusjärjendid ning tegevused. Neid iseseisvalt või omavahel kombineerudes tegevusi läbi viivaid keelendeid võetakse teisest keelest lihtsasti üle, kuna nad on lühikesed, morfoloogiliselt lihtsad ning üldjuhul lausungite süntaktilist ülesehitust ei mõjuta.

Kakskeelses olukorras toimub dominantse keele interferents ka pragmatilisel tasandil ja võib-olla isegi kõigepealt pragmatikas, kuna see on

niivõrd automatiseeritud ja alateadlik ning samas garanteerib efektiivse suhtluse. Kognitiivselt nõuab kakskeelne situatsioon mitme süsteemi paralleelset käiguhoidmist, mis võib olla kõnelejale üsnagi pingutav. Püüd seda koormust vähendada võibki olla põhjuseks, miks selline "üliautomatiseeritud žestilaadne operatsioon" ehk siis metakeelne kõne taandatakse ühele koodile (Matras 1998: 291). Samas omandavad lapsed näiteks tagasiside suhtlusfunktsioonide seast kõige hiljem (Hess & Johnston 1988), nii et tagasiside võibki olla üks hilisemaid omandatud oskusi ning üks esimesi kaotataavaid, kui dominantseks muutub võrkeel (Tao & Thompson 1991: 222–223). Muuseas kaldutakse võrkeele omandamisel ladusa jutu mulje loomiseks isegi liiga sageli kasutama väljendeid nagu *you know* ja *I mean* inglise keeles ning *vet du* rootsi keeles.

Lisaks on uute partiklite laenamisel mitmeid sotsiolingvistilisi põhjusi. Nii näiteks laenatakse neid prestiižsematest enamuskeeltest, et anda omaenda keelevariandile vastav värving. Seda tõlgendust partiklite kiirele laenamisele on pakutud Kesk-Ameerika indiaani keelte puhul, mis on diskursusmarkereid laenanud hispaania keelest (Stolz & Stolz 1996). Oma osa on grupikuuluvuse näitamisel, keelemängul ja võrkeeleoskuse demonstreerimisel. Kuna pragmaatilised partiklid garanteerivad sujuva suhtluse, siis on neil kahtlemata tugev sotsiaalne tähendusväli. Grupikuuluvust saab aga näidata ka slängi või ükskõik millise tavakeelendi eripärase kasutusega ning see ei seleta, miks just pragmaatilise tasandi elemente eriti kiiresti laenatakse. Samas pole võimatu, et emakeelt säilitada püüdvas ühiskonnas võivad just need perifeersena tajutud keelendid sobida gruppidentiteedi väljenduseks.

Ootuspäraselt on rootsieesti keelde laenatud partikleid, mis on fonoloogiliselt või funktsionaalselt eestieesti partiklite moodi. Nagu muugi sõnavara, võivad partiklid oma tegevusraadiust laiendada ja voorupositsiooni muuta, ka nende sagedus võib muutuda. Eriti oluline on märkida, et sellised muutused on toimunud ka vanima põlvkonna põgenike seas, kelle keel muidu on üllatavalt eestipärane. Kusjuures on üsna selge, et nad ei taju info vastuvõtjaid *jaha* või *jasså* võõrapärasena. Mitmetest ülal refereeritud vaba vestluse uuringutest on selge, et pragmaatilised partiklid ja muud diskursus-pragmaatilised sõnad lähevad ühest kultuurist teise, rääkimata pragmaatilistest rutiinidest. Kuid tasapisi võivad need hakata ka muutma keele grammatilist struktuuri, süntaksit. Uute vastuseformaate kasutuselevõtt, nagu näites (10), võib olla selle esimeseks ilminguks. Nii imbub tegevusjärjendite kaudu keelde uudseid viise infot korraldada, mis juba puudutabki süntaksit. Samuti võib partiklite kaudu saabuda uusi häälikuid või foneetilisi nüansse,

nagu näites (4). Laias mõttes partiklite eristaatuseks kakskeelses kontekstis on just nende märkamatu ja kiire laenamine ning seejärel väga sage kasutus.

Viited

- Allik, Mari 2001:** Syntactic interference in the language of young Swedish-Estonians. *Proceedings of the 18th Scandinavian Conference of Linguistics. Vol 2.* A. Holmer, J.-O. Svantesson & Å. Viberg (eds). Travaux de l'institut de linguistique de Lund 39:2. Lund, 141–149.
- Allik, Mari 2002:** *Lõuna-Rootsi noored eestlased: nende keel ja identiteet.* Magistritöö. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakond. Tartu.
- Berk-Seligson, Susan 1986:** Linguistic constraints on intrasentential code-switching. A study of Spanish/Hebrew bilingualism. – *Language in Society* 15, 313–348.
- Clancy, Patricia M., Sandra A. Thompson, Ryoko Suzuki, Hongyin Tao 1996:** The conversational use of reactive tokens in English, Japanese, and Mandarin. – *Journal of Pragmatics* 26, 355–387.
- Fraser, Bruce 1996:** Pragmatic markers. – *Pragmatics* 6, 167–190.
- Gardner, Rod & Johannes Wagner (eds.) 2004:** *Second Language Conversations. Studies of Communication in Everyday Settings.* Advances in Applied Linguistics. London, New York: Continuum.
- Hess, Lucille J. & Judith R. Johnston 1988:** Acquisition of back channel listener responses to adequate messages. – *Discourse Processes* 11, 319–335.
- Keevallik, Leelo 2003:** *From Interaction to Grammar: Estonian Finite Verb Forms in Interaction.* Acta Universitatis Upsaliensis Studia Uralica Upsaliensia 34. Uppsala.
- Keevallik, Leelo 2005:** Svenska turkonstruktionsmönster i estniska flyktingars samtal. *Ettekanne konverentsil OFTI 23, 16–17 september 2005.* Uppsala.
- Kurhila, Salla 2003:** *Co-constructing Understanding in Second Language Conversation.* Helsinki: Department of Finnish Language, University of Helsinki.
- Laagus, Aino & Birute Klaas, Mari Allik 2004:** *Lõuna-Rootsi eestlased ja nende keel. Valimik intervjuusid.* Tartu ülikooli eesti keel (võrkeelena) õppetooli toimetised 4. Tartu.

- Maschler, Yael 1994:** Metalanguaging and discourse markers in bilingual conversation. – *Language in Society* 23, 325–366.
- Matras, Yaron 1998:** Utterance modifiers and universals of grammatical borrowing. – *Linguistics* 36, 281–331.
- Oksaar, Els 1961:** Kaksikkeelsuse problemaatikast. – *Tulimuld* 1, 47–54.
- Oksaar, Els 1972:** Spoken Estonian in Sweden and the USA: analysis of bilingual behavior. – *Studies for Einar Haugen presented by friends and colleagues*, E. Scherabon Firchow et al (eds.), 437–449.
- Oksaar, Els 1975:** A Sociolinguistic Analysis of Bilingual Behavior in Sweden. – *The Nordic Languages and Modern Linguistics 2. Proceedings of the International Conference on Nordic and General Linguistics*. Stockholm, 609–620.
- Paulston, Christina B. 1976:** Pronouns of address in Swedish: social class semantics and a changing system. – *Language in Society* 5, 359–386.
- Raag, Raimo 1982:** *Lexical Characteristics in Swedish Estonian*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica et Altaica Upsaliensia 13. Uppsala.
- Raag, Raimo 1983:** *Estniskan i Sverige*. FUSKIS/FIDUS 6. Uppsala universitet. Finsk-ugriska institutionen. Uppsala.
- Rouchota, Villy 1998:** Procedural meaning and parenthetical discourse markers. – *Discourse markers: Descriptions and Theory*, A. Jucker and Y. Ziv (eds). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 97–126.
- Salmons, Joe 1990:** Bilingual discourse marking: code switching, borrowing, and convergence in some German-American dialects. – *Linguistics* 28, 453–480.
- Savić, Jelena M. 1995:** Structural convergence and language change: Evidence from Serbian/English code-switching. – *Language in Society* 24, 475–492.
- Schegloff, Emanuel A. 1982:** Discourse as an interactional achievement: some uses of 'uh huh' and other things that come between sentences. – *Analyzing Discourse: Text and Talk*. Georgetown University Roundtable on Languages and Linguistics 1981, D. Tannen (ed.). Washington DC: Georgetown University Press, 71–93.
- Stolz, Christel & Thomas Stolz 1996:** Funktionswortentlehnung in Mesoamerika. Spanisch-amerindischer Sprachkontakt (Hispanoidiana II). – *Sprachtypologie und Universalienforschung* 49, 86–123.
- Svennevig, Jan 2003:** Reformulering av spørsmål i andrespråkssamtaler. – *Grammatik och Samtal: Studier till minne av Mats Eriksson*. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet

- 63, B. Nordberg, L. Keevallik Eriksson, K. Thelander & M. Thelander (toim), 75–90.
- Tao, Hongyin & Sandra A. Thompson 1991:** English backchannels in Mandarin conversations: A case study of superstratum pragmatic "interference". – *Journal of Pragmatics* 16, 209–223.
- Teleman, Ulf & Staffan Hellberg, Erik Andersson (toim) 1999:** *Svenska Akademiens grammatik I–IV*. Norstedts Ordbok.
- Thomason, Sarah Grey & Terrence Kaufman 1988:** *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press.
- Wertheim, Suzanne 2005:** Discourse pragmatics as a means of contact-induced change. *Selected Proceedings of the CLIC-LISO Ninth Annual Conference on Language, Interaction, and Culture*. (ilmumas)
- Wierzbicka, Anna 1991:** *Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Leelo Keevallik: Pragmatiliidsi partikliidõ lainamistüübiq roodsiesti keelen

Om tähele pant, et nn diskursuspragmatiliidsi sõnno võetas tugõva keelekontakti kõrral esiqeränis lihtsähe tõistõ kiilde üle. Seo artikli uurgi roodsiesti pragmatiliidsi partiklit. Artikli tuu vällä kolm lainamisõ mustrit: 1) jo olõman olõva ütsüse vällavaihtaminõ (nt rds *asså ee tähendab* asõmal), taa võtt hindä ala ka sarnadsõ partikli, fonoloogia ni prosoodia lainamisõ; 2) partikli pragmatiliidsi pruukmisvõimaluisi laendaminõ vai piirdmine (nt pruugitas roodsiesti keelen sõnna *jaa* kõrvalõkaldõ algusõn); 3) vahtsõ semantiliidsõ-pragmatiliidsõ vastandusõ jaos vahtsõ partikli võtminõ umma kiilde (nt roodsi keelest om roodsiesti kiilde võet *juu*, miä om vastus eitäväle vai kahtlõvalõ küsumüsele.

Keelekontaktõ uurjaq ommaq pragmatiliidsi partiklit pidänü keelesüsteemi veeremaas ja taa võigi ollaq ütes süüs, mille ka katskeelidseq kõnõlõjaq esiq naid keeleütsüisi tähele pandmalda võivaq jättäq. Naaq võivaq ollaq hääs moodus, mink perrä või ärq tundaq roodsiestläse, kiä om muido väega häste umma eesti kiilt alalõ hoitnuq. Lisas ommaq pragmatiliidsõq partikliq kõnõnõn esiqeränis hariliguq mitmidõ funktsiuunõ täütmisses ni tuuperäst või naid lihtsähe tõsõst sagõhöhe pruugitavast keelest üle võttaq.

names mentioned in the first two cadastres coincide with the local Russian name variants of the settlements.

The territory inhabited by Vepsians in the 15th century covered a larger area than at present. The Livonian war (1558–1583) and the plagues accompanying it devastated almost the whole south-western part of Obonezhye piatina. Consequently the cadastre of 1582/1583 shows that the pogost (parish) Kaiv was totally uninhabited then. Today, only one settlement in the pogost – *Arškaht*, Russ. Радогоща – has Vepsian-speaking population.

The settlements mentioned in the cadastral register of 1495/1496 may be divided into four groups: 1) Vepsian settlements which have remained Vepsian until today (e.g. the whole Peloi pogost); 2) Vepsian settlements where language shift from Vepsian to Russian has taken place (e.g. the northern part of the Vingl pogost); 3) Vepsian settlements inhabited by Vepsians in 1495/1496, uninhabited in 1583, and later repopulated, probably by Russians (e.g. most settlements in the pogost Kaiv); and 4) Russian settlements (the settlements around Ošta, an important centre in the 15th–16th centuries).

The settlement names in cadastres covering Vepsian territory are descriptive. It is quite sure that the describing type of settlement names points to Balto-Finnic population there. So at that time, the whole eastern area of Obonezhye piatina had a Balto-Finnic, i.e. Vepsian-speaking population.

Leelo Keevallik: The Types of Borrowed Pragmatic Particles in Swedish Estonian

It has been noticed that the so-called discourse-pragmatic words are especially prone to transfer in intensive language contact situations. This article studies Swedish Estonian pragmatic particles, i.e. linguistic items that can implement a social action on their own or whose function can only be understood in sequences of social action in oral usage. To characterise the patterns of borrowing, the article outlines its three types: 1) replacing an existing item (e.g. Sw. *asså* 'thus' for Est. *tähendab* 'it means'), including borrowings of a phonologically similar item or merely prosody; 2) widening or narrowing the pragmatic scope of a particle (such as the Swedish Estonian usage of *jaa* 'yes' for initiation of digressions); and 3) the introduction of new semantic-pragmatic contrasts with a particle (e.g. the intro-

duction of the Swedish negative polarity response *juu* into Swedish Estonian).

It is argued that pragmatic particles have been treated as peripheral to language system by contact linguists and that the same connotation may be the reason why these items may go unnoticed for the bilingual speakers themselves. They might be subtle markers of identity for speakers of Swedish Estonian who have actually been eager to preserve their Estonian language. In addition, pragmatic particles are automatised ways of carrying out extremely frequent actions in everyday conversation and may therefore be sensitive to transfer from the other commonly used language.

Simo Muir: Parody of Jewish Swedish and Jewish Finnish in Yiddish Cabaret of the 1920s and 40s

The article at hand analyses the parodies of Jewish (Finland) Swedish discovered in a Yiddish cabaret play (1929) by Helsinkian Jac Weinstein (1883–1976). Some remarks are also made about the Jewish Finnish language that was found in another play (1940). The parodies of Jewish Swedish found in satiric Swedish-speaking magazine *Fyren* (1899–1922) serve as a contrastive corpus. The aim of the paper is to analyse these parodies in the light of code-switching theories. The parodies deserve to be examined because they are the only known source of old (spoken) Jewish Swedish.

There have been two language shifts in the Jewish community of Helsinki: Yiddish > (Finland) Swedish > Finnish. The shift from Yiddish to Swedish occurred already at an early stage. Nevertheless, Yiddish preserved its status as a community language relatively long, certainly until the 20th century. The shift to Finnish began in 1933 when the Jewish school started gradually to use Finnish for Swedish.

The Jewish community in Helsinki was already highly emancipated during the interwar-period and therefore stereotypical "Ost-Juden" characters became a target of satire. In Central European (Jewish as well as non-Jewish) cabaret the use of language itself had become the means of focusing to societal issues of nation, class, ethnicity and gender. In Weinstein's cabaret sketch (1929) Jewish shop keepers speak Yiddish among themselves and Swedish to clients. Their Swedish is clearly a variety typical to immigrants. However, it cannot be ruled out that some of these features did not occur in the Jewish Swedish ethnolect spoken as their first language.

